

50 ÅR SIDEN FRIGJØRINGEN AV FINNMARK

HØYTIDELIG MARKERING: Kong Harald samt 100 russiske og norske krigsveteraner er hedersgjester under markeringen av 50-årsdagen for frigjøringen i Sør-Varanger i dag. Mange vil minnes både kampene og sivilbefolkningens prøvelser i slutten av krigen.

TUNGE MÅNEDER: Familier ble splittet og eiendelene rasert da tyskerne satte i gang den «brente jords taktikk». Av tre søsken Opgård rømte Kåre til fjells. Ågot ble tvangsevakuert og Øyvind tvunget til å kjøre sørover. I dag forteller de sine historier.

SOVJETISKE PLANER: Den sovjetiske generalstab ønsket å overta deler av Øst-Finnmark. Her, på Bjørnøya og på Spitsbergen skulle det opprettes militærbaser. Dette fremgår av nylig nedgraderte dokumenter fra arkivet i det russiske utenriksministerium.

Valget: Flukt eller evakuering

OLE MAGNUS RAPP
(tekst og foto)

Alta.
Kåre rømte til fjells. Ågot ble tvangssendt med ammunisjonsskip. Øyvind kjørte sørover. Ingen visste hvor de skulle, eller hva fremtiden ville bringe.

Samtidig med at russiske soldater inntok Kirkenes, startet tyskerne tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms. Området øst for Lyngenfjorden ble lagt øde, befolkningen evakuert. Ingen brydde seg om ordren om frivillig evakuering. Men da det kom makt bak kravet, ble tilværelsen for 75 000 mennesker i løpet av ett døgn drastisk endret.

Kåre Opgård (76) fra Tverrelvdalen i Alta reagerte spontant. Han var ungkar, sprek og glad i friheten. Dagen før tyskerne jaget folket fra sine hjem, tok han med seg ski, litt klær, et gammelt vaffeljern og stakk til fjells. Det skulle bli en svært strabasøs vinter. Over 25 000 kvinner, menn og barn valgte samme skjebne.

Kåres søsken, Ågot (73) og Øyvind (78) hadde ikke noe valg. Ågot måtte ta seg av moren og resten av familien, og hun fant det klokest å la seg tvangsflytte. Hver fikk ha med seg 15 kilo bagasje, og hundrevis av mennesker ble stuet ombord i et ammunisjonsskip.

HÅRDE BUD: – Det var grusomt å bli tvunget bort fra hjemmet vårt, sier søsknene Kåre, Ågot og Øyvind Opgård. Hesten 1944 måtte de se hjemgården Opgård i Alta bli jevnet med jorden. Året etter bygde de alt opp igjen.

107949

- Vi visste ingenting. Likevel var det rolig ombord. Bak oss så vi hjemmene som vi hadde slitt for, bli flammens rov, sier hun. Øyvind var den lykkelige eier av egen bil, en Ford V8, '36 modell. En stripete lensmannsbetjent hadde «schein» fra SS og tvang bilieren til å kjøre ham og familien sørover.

Skutt blir den som

Oppropet om tvangsevakuering begynte med de fryktede ordene «Skutt blir den som...», og etter fire år omgitt av tyske soldater, forsto befolkningen at okkupantene mente alvor. Titusenvis av tyske soldater ble overrent av russiske styrker øst for Kirkenes. Tyskerne hadde det travelt med å rømme landet, og trodde at den «brente jords taktikk» skulle gjøre det vanskelig for de allierte styrker å nå dem.

De som ble tvangsevaku-

DA FREDEN KOM TIL SØR-VARANGER:

■ I dag er det 50 år siden russiske soldater drev ut tyskerne og «freden brøt løs» i Kirkenes. Russiske og norske krigsveteraner er sammen med kong Harald hedersgjester ved den omfattende markeringen.

■ I dag legges det ned kranser ved bautasteinene som minner om norsk og russisk krigsinnsats. 100 krigsveteraner er invitert til æresmiddag ved Gamisonen i Sør-Varanger.

■ I kveld blir det minnestund ved tunnelen i Bjørnevått der 4000 mennesker hadde søkt tiffukt for å unngå tyskernes rasering.

ert fryktet for sine liv. Noen trodde at evakueringsbåtene ble deres siste reise. Tyske myndigheter hadde regnet med 30-40 prosent «svinn» under evakueringen. Soldatene sa åpenlyst at «det er god plass i Vestfjorden». Likevel gikk evakueringen etter forholdene godt, av de ca. 50 000 som ble tvangsflyttet omkom ca. 100.

For mange av dem som ble igjen, gikk det verre. De

levde som best de kunne og ble offer for meningsløs grusomhet. Soldatene skjød på forsvarsløse mennesker på leting etter mat. Helt frem til 8. mai levde huleboerne i konstant fare.

Aldri har fjellhuler og bergsprekker i Finnmark vært så ettertraktede. De som valgte å bli, rømte fra hjemmene sine og innrettet seg så godt de kunne i gammer, fjellhuler, i bortgjemte hytter og under båter. Her

var hele familier samlet, noen med kyr, sauer, matvarer og radio. Radio var ulovlig, men mange lyttet likevel på sendingene fra London. Over eteren ble befolkningen i Finnmark oppfordret til å bli i fylket sitt. Norske myndigheter garanterte at allierte styrker var underveis.

Også de som flyttet sørover hadde bruk for bergsprekkene.

- Vi prøvde å gjemme unna det kjæreste vi eide, forteller Ågot. - I fjellet like overfor gården gjemte vi dukker og gardiner, kjøkkenutstyr og andre personlige endeler. Mange gjemte også hermetisert mat. Alle håpet vi å få komme hjem snarest mulig.

Tysk grundighet

Tyskerne gikk grundig til verks med sin «brente jords taktikk». Helt øst i Finnmark rakk de ikke å ødelegge alt, men vestover til Lymmer, fjellhuler, i bortgjemte hytter og under båter. Her

Hammerfest overlevde bare et gammelt gravkapell, i Kautokeino et utedo, i Alta sto kun kirken tilbake. All infrastruktur ble jevnet med jorden. 11 000 bolighus ble brent eller sprengt sammen med fjøs, uthus, broer og båter. 31 500 tele- og kraftstolper ble kappet. Alt av husdyr ble slaktet.

Værgudene holdt sin hånd over befolkningen i Nord-Troms og Finnmark. I 1944 var det på kysten mildvær nesten til jul, og det falt uvanlig lite snø. For huleboerne medførte det en litt varmere tilværelse, og tyskerne som var på leting etter rømlinger hadde ikke sporsnø til hjelp.

Flyktningene ble spredt over hele landet, noen få hadde slektninger å bo hos, de øvrige var prisgitt folks gjestfrihet.

Øyvind Opgård, søsteren Ågot og nærmere 300 andre Altaværingers slo seg ned i Verdal. En kvinne fra Alta var nemlig gift med en mann fra Verdal, derfor følte alle

bånd mellom bygdene. Opgård-søskenene fant sitt nye hjem på gården Tokstad. Øyvind fikk jobb på gården og på sagbruket, Ågot tok seg av hus- og fjøsarbeid.

Lengtet tilbake

- Vi ble svært godt motatt. Trønderne visste lite om Finnmark, og var overrasket når vi både kunne melke, kjøre hest, betjene sagbruket og spille bridge, minnes de.

I Verdal merket finnmarkingene lite til krigen, rasjonering og vareknapphet. - Vi så få tyskerne, og nesten ingen nazister. Der var både mel, sukker og smør. Gårdsbrukene var selvforsynt med det meste, og for oss som var vant med krig, ble dette en helt ny tilværelse. Under hele evakueringsvinteren hørte de ikke livstegn fra broren Kåre.

De savnet hjemfylket, og satte kursen nordover straks krigen var over.

Den lange vinteren i fjellet

Kåre Opgård valgte friheten. 5. november 1944 stakk han til fjells, dagen etter ble hans familie tvangsevakuert og den vakre gården i Tverrelvdalen jevnet med jorden. 17. mai 1945 var han tilbake på hjemgården i de samme klærne han rømte i. - Vi som valgte fjellet fikk oppleve mer kulde, sult og lus enn de fleste, minnes han i dag.

Et gammelt vaffeljern fulgte han hele vinteren. Jernet var med da Kåres oldefar flyttet nordover fra Follidal. - Jeg trengte bare litt mel, blandet det med snø og kunne steke nydelige vaffer på bål eller i gruer, sier han.

Mel var det lite av på fjellet, men Kåre fartet over store områder, og var også innom Valjok i Tanadalen, der allierte styrker hadde nådd frem med litt forsyninger. - Vi måtte omtrent stjele mat og tobaksmangelen var stor. Vi brukte to måneder på turen fra Alta til Tana for å hente litt tobakk, kaffe og mel.

Kåre Opgård fant fort likesinnede på Finnmarksvidda. De som rømte fra evakueringsordren bodde i jordgammer, sametelt og provisoriske hytter flere steder på Vidda. Her var nyfødte barn og oldinger, alle

hadde felles skjebne: de ønsket å bli i hjemfylket, og håpet krigen ble kortvarig.

Lusa fulgte ham. I Karasjøk prøvde han ut sin egen avlusningskur. I 42 kuldegrader vrenget han av seg klærne for at lusa skulle fryse i hjel. Det hjalp bare litt.

Kåre visste hva han gikk til da han stakk til fjells høsten 1944. Allerede i 1939 gjennomførte han førstegangstjenesten i militæret, samme år ble han sendt som nøytralitetsvakt i Sør-Varanger. Vel tilbake i Alta, gikk det kun uker før Norge var i krig, og Kåre Opgård ble med Alta bataljon til fronten ved Narvik. Bataljo-

GODT FØLGE: Vaffeljernet fulgte Kåre Opgård da han rømte fra tyskerne i november 1944. - Det var vanskelig å skaffe mel på Vidda, men de få gangene det lyktes, smakte vafflene nydelig.

nen var blant de første allierte avdelinger som tvang tyske styrker på retrett. Hjemme i Tverrelvdalen motarbeidet Opgård de tys-

ke okkupantene så godt han kunne. Og våren 1945 kunne han være kjentmann for de allierte styrker som gjenerebret Alta.